

אלימלך בר-שאול ז"ל

תפילה ולב

עבודה שבלב

שנו חכמים: "לאהבה את ה' אלהיכם, ולעבדו בכל לבבכם"¹ — איזוהי עבודת ה' שהיא בלב, הוי אומר: זו תפילה"².

הכרת התלות והכרח הזיקה מקרבים האדם לבוראו

ומה טעם התפילה נקראת עבודה שבלב? מפני שהיא עושה פעולה גדולה בלב: "כי התפילה שמתפלל האדם אל השי"ת, מורה שהאדם נתלה בו יתברך, וצריך אליו, ואין לו קיום זולתו. ואשר האדם נתלה בו יתברך, כאילו הוא נקרב אליו. שכל אשר הוא תולה באחד, הוא נקרב ונמסר אליו. ולפיכך התפילה היא עבודה גמורה אל השי"ת"³.

התפילה מעמיקה בלב המתפלל את הכרת התלות בבורא יתברך, ואת הכרח הזיקה אליו. ומשבא אדם לידי הכרה על תלותו הגמורה בבוראו, בעצם חייו ובכל הנצרך לו לקיומו, והכרת התלות מתפשטת בלבו כדי הרגשה חיה, הריהו מופנה ופונה לקראת בוראו. גובר על כל מעצור ומרחק ורחא עצמו עומד לפני ה'. וטוב לו ואור לו בקרבתו לזיו השכינה. הוא בן-חורין מן האשליה של "כחי ועוצם ידי", נגאל מן המיצר וההסגר על בדידותו האנוכית, בוטח בה' וחסדו יסובבנהו. וכאשר ירגיש כן יביע אומר, ישיח ויבקש: "כי אתה גחי מבטן, מבטיחי על שדי אמי, עליך השלכתי מרחם, מבטן אמי אלי אתה, אל תרחק ממני"⁴.

כל עצמה של תפילה: קרבת אלוהים.

ה' קודא האדם אליו מתוך המחסור

וזה רצונו של מקום.

באהבת הקב"ה את האדם אשר יצר בצלמו, רוצה הוא יתברך שהאדם יהיה

- 1 דברים יא, יג.
- 2 תענית ב, ע"א.
- 3 מהר"ל "נתיבות עולם", נתיב העבודה פ"ג.
- 4 תהלים, כב, י-יב.

עמו במחיצתו, קרוב אליו ודבוק בו, חי לפניו והולך בדרכיו. "לחנות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". ובתורת אמצעי לכך, משהה הקב"ה לפעמים מלתת לאדם איזה מצרכיו, כדי שעם פנייתו לבקש את צרכיו יתמלא לבו של האדם רגש קרבה לבורא, "ויתייחד העובד עם המלך במסיבו"⁵.

הוא אומר: מהות התפילה, כלומר: ההתקרבות לה', היא עצמה מטרת התפילה, ואילו חסרון הצרכים ובקשת מילואם, אינם אלא אמצעים לה. קריאת ה' לאדם — בחסרון הצרכים, והיענות האדם לקריאה — בבקשת מילואם.

כך פירשו חכמים: "למה נתעקרו האמהות וכו', שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתן. אמר הקב"ה: עשירות הן, נאות הן, אם אני גותן להן בנים — אינן מתפללות לפני"⁶. ועומק דבריהם הוא: "כי אין העקרות עיקר הסיבה, אלא התפילה. ולא באה העקרות אלא בשביל שתבוא התפילה. אם-כן: התפילה — עיקר"⁷.

משל למה הדבר דומה, למלך שהיה מחבב ביותר לאחד מעבדיו, והיה מזמינו וחוזר ומזמינו לפלטרין שלו. פנה העבד לעסקיו ושכח הזמנתו של מלך. מה עשה המלך? אמר להכניס בכל יום פת ותבשיל של אותו עבד לתוך הפלטרין, ובשעה שהעבד רעב ומבקש מזונותיו, על-כרחו הוא נכנס לפלטרין ליטול מנה שלו. באותה שעה המלך רואה את יקירו ושמח בו ומאיר פניו אליו.

כאב אל בנו וכבן לפני אביו

וכשהאדם מישאל מתקרב לבוראו בתפילה, אל יראה עצמו במעמד זה רק כעבד לפני רבו⁸, אלא גם כבן לפני אביו, לפי שכך רצונו יתברך לראות אותנו ולהקשיב לשיח לבבנו. הנה מה שגילו חכמים על מעמד גדול של תפילת ישראל מן המיצר: "משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאוה לשמוע שיחתה. מה עשה? הוציא כרוז ואמר: כל עמא יפקון לקטפון (כל העם יצא לשדה). כשיצאו, מה עשה? רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום בליסטין והתחילה צווחת: אבא, אבא, הצילני! אמר לה: אילו לא עשיתי לך כך לא היית צווחת ואומרת: אבא תצילני. כך כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדין אותם, והתחילו צועקין ותולין עיניהם להקב"ה. — — — מיד: 'וישמע אלהים את נאקתם', שמע הקב"ה לתפילת-

5 ר' יהודה הלוי, דיואן מהדורת ר"ח בראשי, כרך ג, עמוד 182.

6 תנחומא, תולדות ט.

7 "כד הקמח" לר' בחיי ב"ר אשר, ערך תפילה.

8 ברכות לה, ע"א.

אלימלך בר-שאו

תם"י. ועל אותה שעה נאמר: "יונתי בחגוי הסלע, בסתר המדריגה, הראי-ני את מראיך, השמיעיני את קולך, כי קולך ערב ומראך נאוה"¹⁰.

ולכן, "טוב מאד מי שיכול לשפוך שיחו לפני השם יתברך ברחמים ותחנונים כבן המתחטא לפני אביו. כי הלא השם יתברך כבר קראנו בניו. כמו שנאמר: "בנים אתם לה' אלהיכם"¹¹, על כן טוב מאד לפרש שיחתו וצערו לפניו יתברך, כבן שקובל לפני אביו בתנועות של חן ורחמים. ואף אם נדמה לאדם שלפי מעשיו אינו כבן לפניו יתברך, על כל זה: הלא השם יתברך קראנו בניו... "עלי לעשות את שלי: לעשות עצמי כבן"¹².

ומסתבר, כי זה הכלל: במידה שאדם מישראל רואה את עצמו לקונו כבן לפני אביו, באותה מידה גם קונו מאיר אליו פנים כאב אל בנו.

הברכה שבהרגשת הצורך בתפילה, והקלה שבהעדר הרגשת הצורך בתפילה משיחתם של חסידים נתגלגלה ובאה אלינו פנינה מזהירה: "הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפרשיסחה, זכותו תגן עלינו, נשאל פעם מאיש אחד: מה קללה היא לנחש 'ועפר תאכל', הלא בוודאי נתן השם יתברך לנחש טבע כזה שיוכל להתפרנס מן העפר, ואם-כן אין זו קללה אלא ברכה, שימצא מחסורו בכל מקום שיבוא שמה? השיב רבי שמחה בונים: לאדם הראשון אמר השי"ת: 'בזיעת אפך תאכל לחם'— ואם יהיה פעם מחוסר פרנסה אז יבקש מהשם יתברך שיספיק לו מזונו. לחוה אמר השם יתברך: 'בעצב תלדי בנים'— וכאשר האשה תשב על המשבר תבקש רחמים מהשם יתברך. הנה כי כן יש להם עוד שייכות והתקשרות עם השם יתברך לבוא לפניו בתפילה ובתחנונים. ברם את הנחש, הוא המסית, מקור הטומאה, הרחיק השם יתברך מעליו. הוא נתן מראש לנחש כל מחסורו עד סוף כל הימים, שיהיה מאכלו מצוי לו תמיד, בשפע ובכל מקום, כדי שלא תהיה לו עוד שום שייכות עמו לבקש ממנו איזה דבר. וכמו-כן נתן השם יתברך פעמים לרשע גדול בריאות ועושר, הכל, כדי שלא יבוא עוד בתפילתו לפניו יתברך שמו בשום פעם"¹³.

9 שהש"ר פ"ב.

10 שיר השירים ב, יד.

11 דברים יד, א.

12 "מעגלי שיח" ר"ן מברסלב, עמוד יא.

13 "שמחת ישראל", מאמרי שמחה, עב. בתיקוני לשון.

“כי הנה רחוקיך יאבדו — — —
ואני קרבת אלהים לי טוב”¹⁴...
זה לעומת זה:

מה אומלל הוא האדם הרחוק מאלוהיו. “הוא היוצא במחשבתו ובמעשיו מרשות השם”¹⁵. הוא האדם אשר איננו מדגיש את הצורך בתפילה, ואין קול ה' הקורא אליו מגיע לאוזניו ונקשב בלבו. והוא נשאר רחוק, תלוש, בודד — גלמוד, יתום.

והאומר: “ואני קרבת אלהים לי טוב” — הוא האדם שזכה לכך. כל אחד לפי שיעור קרבתו; “כי זה הוא הטוב באמת”¹⁶. הוא האדם שזכה לחסד הצורך בתפילה ולאוסר התפילה עצמה. כי התפילה מקרבת את האדם לבוראו, והזוכה לכך הוא זה המרגיש בצורך שבה, ושומע בצורך התפילה את קול ה' הקורא אותו אליו. שומע את הקריאה — ונענה בכל לבו.

הקב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו

אמנם יש אשר אימה ופחד יהלכו על האדם נכאים: מי אני ומה אני, אדם להבל דמה — כלפי בורא כל עולמים, אשר “אין עוד מלבדו”?! הלא זה הדבר: ¹⁴א “כשמחשב (האדם) בדברים האלה עצמם” — במעשיו וברואיו הנפלאים של השם יתברך שנראית מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ — “מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד, וידע: שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד: “כי אראה שמייך מעשה אצבעותיך, מה אנוש כי תזכרנו”¹⁷. והרגשה נוראה כזאת עלולה להשתלט על האדם גם בשעה שהוא שואף להתקרב לבורא בתפילתו. ואז אם אמנם יראה תחדירה ותחרידהו, אבל הקרבה תקופח לגמרי. לכן עליו להזכיר מיד לעצמו את המשך הכתובים שבהם מדובר. בשבחו של האדם שנברא בצלם: “ותחסרהו מעט מאלהים, וכבוד והדר תעטרהו”¹⁸. וכך יפנה לה' ויאמר מנבכי לבו: אתה הבדלת אנוש מראש ותכירו לעמוד לפניך”¹⁹. ומה יפים ומעודדים דברי חכמים: “עבודה זרה נראית קרובה ואינה

14 תהלים עג, כז-כח.

15 אבן עזרא, שם.

16 שם.

17א “רמב"ם, יסודי התורה פ"ב, ה"ב.

17 תהלים, ה, ד-ה.

18 שם, ו.

19 מתפילת נעילה בנוסח רמב"ם.

אלימלך בר-שאול

אלא רחוקה, אבל הקב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו וכו'. ראה כמה הוא גבוה מעולמו, ואדם נכנס לבית-הכנסת ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישתו, והקב"ה מאזין את תפילתו, שנאמר: 'וחנה היא מדברת על לבה'. רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע'²⁰. והאזין הקב"ה את תפילתה, וכן כל בר-יותיו, שנאמר: 'תפלה לעני כי יעטוף, ולפני ה' ישפוך שיחו'²¹. כאדם המשיח באוזן חברו, והוא שומע. וכי יש לך אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו כפה לאוזן?'²².

בהעדר תפילה: "הקב"ה נדאה רחוק".

עם התפילה: "אין קרוב ממנו".

20 שמ"א א, יג.

21 תהלים, קב, א.

22 ירושלמי, ברכות פ"ט, ה"א, במקוצר.